

Επαγγελματική ταυτότητα του νοσηλευτή ψυχικής υγείας: Συγκριτικά δεδομένα ΗΠΑ - Ελλάδος

A. Σταθαρού,¹ A. Μπερκ,¹ Σ. Μάλαμα²

¹Νοσηλεύτρια Ψυχικής Υγείας, Ψυχιατρική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών

²Διευθύντρια Νοσηλευτικής Υπηρεσίας, Αιγινήτειο Νοσοκομείο

Ψυχιατρική 2005, 16:247–256

Η Νοσηλευτική ως λειτουργήμα ασκείται από τους αρχαίους χρόνους με επικέντρωση στην περίθαλψη και φροντίδα των ασθενών (θεραπεινίδες). Όμως, η επαγγελματική ταυτότητα της Νοσηλευτικής ως επιστήμης και τέχνης και, κυρίως, της Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής διαμορφώθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα. Την περίοδο εκείνη, κοινωνικο-οικονομικοί και πολιτισμικοί παράγοντες έδωσαν το έναυσμα για σημαντικές διαφοροποιήσεις και εξελίξεις σε πολλούς τομείς. Ο Ευρωπαϊκός και ο Αμερικανικός Διαφωτισμός με το ανθρωπιστικό ρεύμα επηρέασαν τις τάσεις για την περίθαλψη των ψυχιατρικών ασθενών. Ο ρόλος των νοσηλευτών στα ψυχιατρικά ιδρύματα ακολούθησε κι αυτός μια πορεία διαφοροποίησης και εξέλιξης σε πολλές χώρες, όμως με διαφορετική ταχύτητα. Στις ΗΠΑ, λόγω συγκεκριμένων κοινωνικοπολιτισμικών συνθηκών, το έδαφος αποδείχθηκε πρόσφορο για την υιοθέτηση αλλαγών, νωρίτερα από ό,τι σε άλλες χώρες. Η Ελλάδα ακολούθησε αργά, αλλά με σταθερότητα, σε σημαντικές αλλαγές. Όλες οι αλλαγές στην εκπαίδευση, τον εργασιακό τομέα και την έρευνα απετέλεσαν το «κλειδί» στη διαμόρφωση της επαγγελματικής ταυτότητας του νοσηλευτή ψυχικής υγείας. Στη μελέτη επιχειρείται μια αναδρομή σε σημαντικούς σταθμούς στην ιστορία της Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής, τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ελλάδα. Μοιραίως προκύπτουν κάποιες συγκρίσεις, ίσως απογοητευτικές για τον ελλαδικό χώρο. Δεν πρέπει όμως να διαφεύγουν πολλοί ιδιαίτεροι παράγοντες (οικονομικοί, κοινωνικοί, πολιτισμικοί) που σημαντικά διέφεραν και διαφέρουν ανάμεσα στις δύο χώρες. Εν τούτοις, κοινό στοιχείο αποτελεί η συνεχής προσπάθεια των νοσηλευτών και των δύο χωρών για αλλαγή, με στόχο την οργάνωση ενός συστήματος υγείας ικανού να παρέχει ποιτική φροντίδα στους ψυχικά πάσχοντες.

Λέξεις ευρητηρίου: *Ψυχιατρική Νοσηλευτική, επαγγελματικός ρόλος, ψυχικά ασθενής, ασυλική περίθαλψη.*

Εισαγωγή

Η Νοσηλευτική ως λειτούργημα ασκείται από τους αρχαίους χρόνους με επικέντρωση στην περίθαλψη και τη φροντίδα των ασθενών (θεραπαινίδες). Η επαγγελματική όμως ταυτότητα της Νοσηλευτικής ως επιστήμης και τέχνης και, κυρίως, της Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής διαμορφώθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα, περίοδο που κοινωνικο-οικονομικοί και πολιτισμικοί παράγοντες έδωσαν το έναυσμα για σημαντικές διαφοροποιήσεις και εξελίξεις σε πολλούς τομείς.¹

Ο Ευρωπαϊκός και ο Αμερικανικός Διαφωτισμός με το ανθρωπιστικό ρεύμα επηρέασαν τις τάσεις για την περίθαλψη των ψυχιατρικών ασθενών. Ο ρόλος των νοσηλευτών στα ψυχιατρικά ιδρύματα ακολούθησε κι αυτός μια πορεία διαφοροποίησης και εξέλιξης σε πολλές χώρες, όμως με διαφορετική ταχύτητα. Στις ΗΠΑ, λόγω συγκεκριμένων κοινωνικοπολιτισμικών συνθηκών, το έδαφος αποδείχθηκε πρόσφορο για την υιοθέτηση αλλαγών, νωρίτερα από ό,τι σε άλλες χώρες. Η Ελλάδα ακολούθησε αργά, αλλά με σταθερότητα σε σημαντικές αλλαγές. Όλες οι αλλαγές στην εκπαίδευση, τον εργασιακό τομέα και την έρευνα απετέλεσαν το «κλειδί» για τη διαμόρφωση της επαγγελματικής ταυτότητας του νοσηλευτή ψυχικής υγείας.

Η Ψυχιατρική Νοσηλευτική στις ΗΠΑ προ του 1882

Η καταγωγή της επαγγελματικής Νοσηλευτικής και της νοσηλευτικής εκπαίδευσης γενικά αποδίδεται στην Florence Nightingale (1820–1910). Για πάνω από 100 χρόνια, μέχρι την ίδρυση της πρώτης σχολής για νοσηλευτές, το 1872, οι νοσοκομειακοί λειτουργοί ήταν ανεκπαιδευτες γυναίκες, συχνά αμφισβητούμενου χαρακτήρα και ηθικής.

Πηγαίνοντας πιο πίσω χρονολογικά, και μέχρι τα τέλη του 1600, οι νοσηλευτικές λειτουργίες επιτελούντο συνήθως από μέλη της οικογένειας, γείτονες, υπηρέτες ή μέλη θρησκευτικών και φιλανθρωπικών οργανώσεων.²

Η Florence Nightingale ίδρυσε την πρώτη σχολή για νοσηλευτές το 1860 στο Λονδίνο και το 1872 στις ΗΠΑ, στο New England Hospital.³

Η Linda Richards, που αργότερα απετέλεσε σημαντική μορφή στην ψυχιατρική νοσηλευτική εκπαίδευση, ήταν η πρώτη που απεφοίτησε από τη σχολή αυτή και γι' αυτό αναγνωρίστηκε ως η πρώτη εκπαιδευμένη νοσηλεύτρια.

Το 1873 ιδρύθηκαν και άλλες σχολές, κατά το πρότυπο της Nightingale. Με την αλλαγή του αιώνα, ο αριθμός των νοσοκομείων στις ΗΠΑ αυξήθηκε από 178 σε 2.500 και το 1880 υπήρχαν 15 σχολές με 323 σπουδαστές, που χρησιμοποιούντο ως δωρεάν προσωπικό σε αυτά.

Στις αρχές του 1800, δεν υπήρχαν εκπαιδευμένοι ψυχιατρικοί νοσηλευτές και η φροντίδα των ψυχασθενών ήταν ασυλικού χαρακτήρα. Το προσωπικό στα ιδρύματα ήταν τυχαίο· στην καλύτερη περίπτωση ήταν ευπρεπείς φύλακες ή πρακτικοί νοσοκόμοι και στη χειρότερη άξεστοι φύλακες.

Αν και οι πρώτες σχολές στα ψυχιατρικά νοσοκομεία εθεωρούντο ως σημαντικές από τους ιατρικούς διευθυντές τους, είχαν χαμηλό γόητρο. Διέθεταν πλημμελή κριτήρια εκπαίδευσης σε σχέση με τις σχολές στα γενικά νοσοκομεία, έβρισκαν δύσκολα πρωτοετείς και συχνά βασιζόνταν σε ανθρώπους, που ήδη ήταν φύλακες σε ψυχιατρικά νοσοκομεία.

Συχνά, οι απόφοιτοι των σχολών δεν αναγνωρίζονταν ούτε τους αποδέχονταν η κοινή γνώμη και οι άλλοι νοσηλευτές. Επίσης, δεν μπορούσαν να δουλέψουν σε γενικά νοσοκομεία.⁴

Το συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι ότι η ψυχιατρική νοσηλευτική στις ΗΠΑ έως το 1882 ως επάγγελμα είχε χαμηλό γόητρο, η εκπαίδευση ήταν ιατροκεντρική και η παροχή φροντίδας ασυλικού χαρακτήρα.

Η Ψυχιατρική Νοσηλευτική στην Ελλάδα προ του 1882

Στην Ελλάδα — και σε σχέση με την ιστορία της Ψυχιατρικής — παρατηρείται έλλειψη γραπτών πη-

γών. Η ιατρική επιστήμη ήταν πρωτόγονη, η δε ψυχιατρική φροντίδα ανύπαρκτη.

Η φροντίδα των ψυχικά ασθενών ανήκε στην πατριαρχική οικογένεια ή σε ιδρύματα που παρείχαν περιστασιακά ιατρική κάλυψη και λειτουργούσαν ως όργανα κοινωνικής πρόνοιας, με ευεργεσίες πολιτών. Περιστασιακά, τη φροντίδα τους ανέλαβαν τα μοναστήρια, όπου μέσω τιμωριών και κάθε είδους κακοποιήσεων (δέσιμο, ξυλοδαρμός, στέρηση τροφής και νερού, ψυχρολουσία) επιχειρούσαν τη συμμόρφωσή τους.

Πρώτη σοβαρή εκδήλωση μέριμνας για τη φροντίδα των ψυχικά πασχόντων απετέλεσε ο νόμος «Περί συστάσεως φρενοκομείων» του 1862. Όμως, ο νόμος αυτός δεν υλοποιήθηκε από το νεοσύστατο κράτος, λόγω οικονομικών δυσχερειών.^{1,5} Την περίοδο αυτή, λοιπόν, δεν γίνεται λόγος πουθενά για παροχή νοσηλευτικής φροντίδας από ειδικευμένα άτομα στον ελλαδικό χώρο.

Η Ψυχιατρική Νοσηλευτική στις ΗΠΑ μεταξύ 1882 και 1914

Το 1882, 65 χρόνια μετά την ίδρυση του ασύλου McLeen στις ΗΠΑ, η Linda Richards ίδρυσε την πρώτη σχολή για ψυχιατρικούς νοσηλευτές, στο άσυλο αυτό. Ένα χρόνο αργότερα ιδρύθηκε, σε κρατικό ίδρυμα στη Νέα Υόρκη, σχολή για ψυχιατρικούς νοσηλευτές στο Buffalo State Hospital. Στα 1895, υπήρχαν 38 σχολές στα ψυχιατρικά ιδρύματα και περίπου 900 απόφοιτοι. Για πολλά όμως χρόνια ακόμη, τα εκπαιδευτικά προγράμματα για την Ψυχιατρική Νοσηλευτική εκπονούνταν υπό την αιγίδα της Ιατρικής και όχι της Νοσηλευτικής.

Οι ψυχικά ασθενείς ήταν απομονωμένοι από τους σωματικά πάσχοντες και η Ψυχιατρική Νοσηλευτική απομονωμένη από τη Γενική, τόσο στην εκπαίδευση όσο και στον εργασιακό χώρο.

Το 1896, η ετήσια έκθεση του Οργανισμού Αμερικανικής Κοινότητας για τις Νοσηλευτικές σχολές ανέφερε ότι η Ψυχιατρική Νοσηλευτική δεν συμπεριλαμβανόταν στην εκπαίδευση των νοσηλευτών. Η

στάση του νοσηλευτικού επαγγέλματος, έναντι της εκπαίδευσης στην Ψυχιατρική Νοσηλευτική ήταν προφανής. Εθεωρείτο ασήμαντη, δεν υπήρχαν ειδικά κριτήρια στην άδεια άσκησης επαγγέλματος, οι σχολές παρέμεναν στα άσυλα και τα κριτήρια φροντίδας καθορίζονταν και ελέγχονταν από ψυχιάτρους. Πολύ αργότερα, το 1913, η Effie Taylor, διευθύντρια της νοσηλευτικής υπηρεσίας στο Henry Phipps, ένα από τα μεγαλύτερα κέντρα ψυχιατρικής έρευνας και εκπαίδευσης, προσπάθησε να συνδέσει τους ψυχιατρικούς νοσηλευτές με τη Γενική Νοσηλευτική. Ανέπτυξε ένα θεωρητικό πλαίσιο, που προστέθηκε στον κορμό εκπαίδευσης της Γενικής Νοσηλευτικής στο Νοσοκομείο John Hopkins. Ήταν η πρώτη φορά που γενικό νοσοκομείο παρείχε ψυχιατρικό νοσηλευτικό πρόγραμμα, υπό τη διεύθυνση και τον έλεγχο της δικής του σχολής.

Κατά την περίοδο 1882–1914, ο ρόλος των εκπαιδευμένων νοσηλευτών στα ψυχιατρικά νοσοκομεία των ΗΠΑ άλλαξε πολύ λίγο. Η φροντίδα ήταν ασυλικού χαρακτήρα και ο νοσηλευτής επικεντρωνόταν στις φυσικές ανάγκες των ασθενών, όπως εξασφάλιση σίτισης και υγιεινής, παροχή φαρμάκων (παρaldeυδη, ένυδρη χλωράλη, βοήθεια στην υδροθεραπεία και ενθάρρυνση των ασθενών για συμμετοχή στις δραστηριότητες του τμήματος. Η ψυχολογική φροντίδα περιελάμβανε την ευγένεια και την ανοχή στους ασθενείς.

Η Laird, διευθύντρια του Willard State Hospital, περιέγραψε τα καθήκοντα του ψυχιατρικού νοσηλευτή το 1900, τα οποία δημοσιεύθηκαν στο *American Journal of Nursing*.³

Η Ψυχιατρική Νοσηλευτική στην Ελλάδα μεταξύ 1882 και 1914

Στην Ελλάδα, το 1875 ιδρύθηκε το «Νοσοκομικόν Παιδευτήριο», η πρώτη σχολή αδελφών του Ευαγγελισμού και το 1887 το Νοσοκομείο του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού.⁶ Όμως, παρατηρείται αδιαφορία για τον ψυχιατρικό χώρο.⁵

Έως το 1914, η στελέχωση των ιδρυμάτων που

υπήρχαν για τους ψυχοπαθείς ινόταν είτε από αστυνομικούς είτε από πολίτες που είχαν ρόλο διευθυντή, νοσοκόμου και οικονόμου. Αν και λειτούργησαν αρκετές και οργανωμένες για την εποχή κλινικές, δεν αναφέρεται η ύπαρξη νοσηλευτικής υπηρεσίας, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υπήρχε βοηθητικό προσωπικό εργαζόμενο υπό την κατεύθυνση και επίβλεψη των ψυχιάτρων.¹

Η νοσηλεία περιελάμβανε τη χρήση περιοριστικών μέτρων (αλυσίδες, ζουρλομανδύας) και το ανειδίκευτο προσωπικό προσέφερε στοιχειώδη φροντίδα καθαρισμού των ακαθάρτων, χορήγηση φαγητού και εξεύρεση τρόπων για να ηρεμούν οι ασθενείς, αφού θεραπεία και γνώσεις περί της ψυχικής νόσου δεν υπήρχαν.⁷

Με εξαίρεση το Αιγινίτσιο, όπου νοσηλεύονταν οξέα και ελαφρά περιστατικά, όλα τα μέχρι τότε ψυχιατρικά ιδρύματα είχαν τα τυπικά χαρακτηριστικά του ασύλου, δηλαδή είχαν ελάχιστους γιατρούς, πάρα πολλούς φύλακες, οι δε συνθήκες διαβίωσης ήταν άθλιες.¹

Ενδεικτική είναι η μαρτυρία της Αγάπης Κουράτορα, της πρώτης γυναίκας που εργάστηκε σε άσυλο:

«Όροι διαμονής και διαβίωσης ασθενών άθλιοι, συσσίτιο ανεπαρκές, άθλια η κατάσταση της καθαριότητας, έλλειψη νερού και θέρμανσης. Οι φανοί θυέλλης έδιναν λύσεις στο νυχτερινό φωτισμό. Οι θόρυβοι και η δυσοσμία έκαναν εφιαλτική τη διαμονή.»⁷

Η Ψυχιατρική Νοσηλευτική στις ΗΠΑ μεταξύ 1915 και 1945

Κατά την τριακονταετία 1915–1945, σημαντικά γεγονότα σημάδεψαν την ανθρωπότητα (δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, οικονομική ύφεση), αλλά και τρομερές πρόοδοι συντελέστηκαν στην επιστήμη της Ιατρικής.

Το 1915, στις ΗΠΑ, η Katherine Tucker, σε έρευνα που διεξήγαγε σε 41 ψυχιατρικά νοσοκομεία με νοσηλευτικές σχολές, διεπίστωσε ότι πολλές εκ των

σχολών δεν είχαν νοσηλευτές ως διευθυντές τους. Η Tucker, συγκρίνοντας σχολές γενικών και ψυχιατρικών νοσοκομείων, διεπίστωσε ότι οι δευτερές είχαν χαλαρότερα κριτήρια εκπαίδευσης και διοίκησης, οι δε φοιτητές περισσότερες ώρες εκπαίδευσης, αλλά λιγότερο επαρκείς συνθήκες διαβίωσης.

Το 1917, δημοσιεύθηκαν τα κριτήρια για τις νοσηλευτικές σχολές από την Laird.

Το 1919, η Effie Taylor, επιστρέφοντας από το μέτωπο του 1ου Παγκοσμίου Πολέμου, επεσήμανε διαρκώς στους νοσηλευτές όλων των ειδικοτήτων, τη σπουδαιότητα της Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής στην ολιστική φροντίδα των ασθενών.

Το 1920, ο εκδοτικός οίκος MacMillan Company, εξέδωσε το πρώτο εγχειρίδιο Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής, της Harriet Bailey, η εκπαιδευτική του αξία όμως αγνοήθηκε.³

Το 1929, μετά το οικονομικό κραχ και την ύφεση που ακολούθησε σε πολλούς τομείς, πολλοί εκ των πτυχιούχων νοσηλευτών τέθηκαν σε ανεργία. Αν και τα ψυχιατρικά νοσοκομεία είχαν ανάγκη από νοσηλευτές, οι περισσότεροι δεν ήταν εκπαιδευμένοι, ούτε ενδιαφέρονταν για το αντικείμενο. Μια ακόμη επίπτωση του κραχ ήταν η μείωση του αριθμού των νοσηλευτικών σχολών. Ως αποτέλεσμα και απάντηση διακοπής της λειτουργίας τους, οι εκπαιδευτές Νοσηλευτικής συμμετείχαν στην ανάπτυξη ενός οδηγού για σχολές, εντάσσοντας και την Ψυχιατρική στη Γενική Νοσηλευτική. Την περίοδο 1940–1943, το εθνικό συμβούλιο για τη νοσηλευτική εκπαίδευση διοργάνωσε συναντήσεις και συνέδρια, όπου συζητήθηκε το θέμα της ψυχιατρικής νοσηλευτικής εκπαίδευσης. Η Wals εξέφρασε την άποψη ότι οι νοσηλευτές πρέπει να αναπτύξουν τις γνώσεις τους για την ανθρώπινη συμπεριφορά, δεδομένου ότι ένας στους πέντε νοσηλευτές επέλεγε την Ψυχιατρική Νοσηλευτική ως ειδικότητα.

Εν τούτοις, οι πρόοδοι στις μεθόδους αντιμετώπισης των ψυχασθενών και η εισαγωγή βιολογικών θεραπειών το 1930, παρότρυναν τους νοσηλευτές να παρέχουν σωματική και ψυχολογική φροντίδα.⁸ Στο τέλος αυτής της περιόδου, η Perlau δήλωσε: «Η αρνητική στάση έναντι των ειδικευμένων ψυχιατρικών

νοσηλευτών διατηρείται από τα μέλη της Ιατρικής. Αν και υπάρχει η πεποίθηση ότι ο εκπαιδευμένος νοσηλευτής είναι ικανός να οργανώσει το πλαίσιο φροντίδας ενός ψυχασθενούς σε γενικό νοσοκομείο, πολλοί είναι αυτοί που αντιτίθενται στην ανεξαρτητοποίησή του, επιθυμώντας την παγίωση του προηγούμενου ρόλου του ως φύλακα ασθενών.»⁹

Η Ψυχιατρική Νοσηλευτική στην Ελλάδα μεταξύ 1916 και 1944

Στην Ελλάδα, το 1923, ιδρύεται ο Ε.Σ.Δ.Ν.Ε., ο οποίος απετέλεσε και αποτελεί τον επιστημονικό και επαγγελματικό σύνδεσμο των διπλωματούχων νοσηλευτών.¹⁰

Στον ψυχιατρικό χώρο και λίγο μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, το 1924, οι αυξανόμενες ανάγκες και η περαιτέρω αντιμετώπισή τους οδηγούν στην αναδιοργάνωση του Δημόσιου Ψυχιατρείου.

Έτσι αρχίζει η πρόσληψη νοσηλευτικού προσωπικού, αλλά και η απόσπαση υπαλλήλων από άλλες υπηρεσίες, όπως το Δημόσιο Απολυμαντήριο και το Νοσοκομείο Λοιμωδών Νόσων. Ο Τατσόγλου, επιστημονικός και διοικητικός διευθυντής του ψυχιατρείου, αναλαμβάνει τη στοιχειώδη εκπαίδευση στην Ψυχιατρική του ανειδίκευτου προσωπικού, το οποίο δεν είχε καν απολυτήριο Δημοτικού. Έως το 1926, ο αριθμός του νοσηλευτικού προσωπικού αυξήθηκε, αλλά διέμενε και κοιμόταν στους θαλάμους των ασθενών.

Το 1934, με τον Νόμο 6077 «Περί οργανώσεως των Δημοσίων Ψυχιατρείων», γίνεται η πρώτη νομοθετική ρύθμιση για την οργάνωση της ψυχιατρικής νοσοκομειακής περίθαλψης στη χώρα. Ο νόμος προέβλεπε εσωτερικό κανονισμό των ψυχιατρείων, διαδικασία εκούσιας και ακούσιας εισαγωγής ασθενών, και δομή λειτουργίας ως προς το προσωπικό κάθε ειδικότητας.¹ Έτσι, προσλαμβάνεται πρακτικά εκπαιδευμένο προσωπικό στη Γενική και στη συνέχεια στην Ψυχιατρική Νοσηλευτική, με τη συνδρομή των ψυχιάτρων.

Τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου διορίστηκε στο

Δημόσιο Ψυχιατρείο η Ελένη Μπακοπούλου, απόφοιτος της σχολής του ΕΕΣ. Ήταν η πρώτη διπλωματούχος που διορίστηκε σε ψυχιατρείο. Το 1946, στα πλαίσια του σχεδίου Μάρσαλ, εστάλη στην Αγγλία για εξάμηνη εκπαίδευση σε ψυχιατρικό νοσοκομείο. Έκτοτε και έως το 1950, δεν διορίστηκε άλλη διπλωματούχος σε ψυχιατρείο της Ελλάδος.⁷

Με τον Νόμο 965/1937 «Περί οργανώσεως των Δημοσίων Νοσηλευτικών και Υγειονομικών Ιδρυμάτων», ο οποίος εφαρμόστηκε μεταπολεμικώς, δεν ελήφθη καμία μέριμνα για το νοσηλευτικό προσωπικό. Το προσωπικό συνέχιζε να συστεγάζεται με τους ασθενείς και να εργάζεται επί 12ώρου βάσεως, με μία ημερήσια ανάπαυση ανά μήνα, μετέπειτα ανά 15ήμερο.⁵

Η νοσηλευτική υπηρεσία επωμιζόταν την εργασία των τραπεζοκόμων (μεταφορά τροφίμων, διανομή φαγητού) και των καθαριστριών (διδασκαλία και καθοδήγηση ασθενών για καθαρισμό των οικημάτων, αλλά και των εξωτερικών χώρων των ιδρυμάτων). Η μυοκτονία και η κορεοκτονία, αλλ' ακόμη και η απομάκρυνση των απορριμμάτων, γίνονταν από τις νοσηλεύτριες, στις οποίες προσέδιδαν τον τίτλο «ΑΔΕΛΦΗ – ΦΥΛΑΞ ΑΣΘΕΝΩΝ».⁷

Συμπερασματικά, η περίοδος αυτή δεν παρουσιάζει σημαντικές μεταβολές όσον αφορά στην εκπαίδευση και τον επαγγελματικό ρόλο των νοσηλευτών στα ψυχιατρεία.

Η Ψυχιατρική Νοσηλευτική στις ΗΠΑ μεταξύ 1946 και 1960

Αρκετοί σημαντικοί παράγοντες επέδρασαν κατά την περίοδο 1945–1960 στην Ψυχιατρική Νοσηλευτική και εκπαίδευση στις ΗΠΑ, όπως:

1. Η αύξηση της κρατικής υποστήριξης σε προγράμματα επικεντρωμένα στον ψυχασθενή και τη φροντίδα του·
2. η ανακάλυψη των φαινοθειαζινών και
3. η επιστροφή του ελέγχου της Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής εκπαίδευσης στους επαγγελματίες νοσηλευτές.

Έτσι, όχι μόνο βελτιώνονται τα κριτήρια, αλλ' αυξάνονται και οι σχολές Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής. Οι νοσηλευτές εκπαιδεύονται στην ατομική και ομαδική ψυχοθεραπεία. Η πολιτική περί ψυχικής υγείας επικεντρώνεται σε τρεις κύριες περιοχές: την έρευνα για τις ψυχικές παθήσεις, την εκπαίδευση του προσωπικού και την παροχή βοήθειας για ανάπτυξη προγραμμάτων ψυχικής υγείας και, τέλος, την ίδρυση κέντρων ψυχικής υγείας. Οι περισσότεροι νοσηλευτές θεωρούν ως απαρχή της νοσηλευτικής έρευνας το 1950, έτος που ο Αμερικανικός Σύνδεσμος Νοσηλευτών άρχισε μια σειρά διερεύνησης των νοσηλευτικών λειτουργιών. Το 1953 ιδρύεται το Ινστιτούτο για έρευνα και υπηρεσίες στη νοσηλευτική εκπαίδευση στο Columbia University και το 1955 το Ίδρυμα Αμερικανών Νοσηλευτών από τον Α.Ν.Α (American Nursing Association).

Ενισχύεται ο ρόλος των νοσηλευτών στις ομαδικές, επαγγελματικές και θεραπευτικές δραστηριότητες. Επιπροσθέτως, η ανάπτυξη θεωριών από τις Mellow, Peplau και Tudor παρέχει τη θεωρητική βάση για την πρακτική και τον ρόλο των νοσηλευτών.

Η Mellow ανέπτυξε το αντικείμενο της Νοσηλευτικής Θεραπευτικής βασιζόμενη στην εργασία με σχιζοφρενείς στο Boston State Hospital. Η Peplau με δημοσίευσή της του 1952 και με το βιβλίο της «Interpersonal Relationship in Nursing» έθεσε τέσσερις αρχές, στις οποίες οι ψυχιατρικοί νοσηλευτές θα μπορούσαν να χτίσουν τις ικανότητές τους και να βασίσουν τις ενέργειές τους στη σχέση νοσηλευτή-ασθενούς. Η Tudor καθόρισε την Ψυχιατρική Νοσηλευτική ως συνεχή διαπροσωπική διεργασία παρατήρησης - παρέμβασης και αξιολόγησης.

Τον ρόλο του ψυχιατρικού νοσηλευτή περιέγραψαν πληρέστερα οι Maxwell Jones και συν., που ανέπτυξαν το αντικείμενο της θεραπευτικής κοινότητας. Ο Jones προσδιόρισε τον ρόλο του νοσηλευτή στην κοινότητα ως τον ρόλο του ατόμου που θέτει όρια, βοηθάει τους ασθενείς να αποδεχθούν ο ένας τον άλλον και μεταδίδει την κουλτούρα και φιλοσοφία του τμήματος σ' αυτούς.

Άλλος σημαντικός θεωρητικός, ο Harry Stack Sullivan, εργαζόμενος με σχιζοφρενείς, ανέφερε τη

σπουδαιότητα της διαπροσωπικής Νοσηλευτικής και αλληλεπίδρασης. Το 1950, οι νοσηλευτές των ΗΠΑ υιοθέτησαν τη θεωρία του Sullivan και την χρησιμοποίησαν στην ανάπτυξη ψυχοθεραπευτικών νοσηλευτικών παρεμβάσεων.³

Η Ψυχιατρική Νοσηλευτική στην Ελλάδα μεταξύ 1945 και 1960

Την απαρχή της Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής και σημείο-σταθμό για την εξέλιξή της αποτελεί το έτος 1945. Τότε, η Ζωή Τσουκαλά-Κακαρούκα, διδάσκουσα στη Σχολή Επισκεπτριών Αδελφών και Νοσοκόμων, επέστρεψε από τον Καναδά, όπου είχε μεταβεί για μετεκπαίδευση. Διαπιστώνοντας την ελλιπή παρουσία της Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής και, κυρίως, της κλινικής εκπαίδευσης στο πρόγραμμα της σχολής, αποφάσισε να εκπαιδεύσει τις μαθήτριες κάθε τάξεως για 6 εβδομάδες στο Δημόσιο Ψυχιατρείο. Οι πρώτες μαθήτριες εστάλησαν το 1946. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα επεκτάθηκε και στις άλλες σχολές, οι οποίες με τη σειρά πρόσθεσαν στα μαθήματά τους και την Ψυχιατρική Νοσηλευτική. Ο ρόλος πλέον του νοσηλευτή γίνεται πιο σαφής — κυρίως των σπουδαστών. Υπό την καθοδήγηση των γιατρών, προετοιμάζουν τους ασθενείς για ΗΣΘ (ηλεκτροσπασμοθεραπεία), συμμετέχουν κατά τη διεύρεση της θεραπείας, παρατηρούν τον ασθενή.

Με τον Νόμο 965/1937, ο οποίος τέθηκε σε εφαρμογή το 1948, τα εξωτερικά ιατρεία των νοσοκομείων εμπλουτίζονται με νέες ειδικότητες. Η εργασία του νοσηλευτή επεκτείνεται και εκεί, με παράλληλη νοσηλευτική επιμόρφωσή του με τη συνδρομή των Αμερικανίδων αδελφών, συμβούλων του Υπουργείου Υγείας μετά τον πόλεμο.¹

Σημαντικότερος όμως σταθμός της επιστημονικής Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής είναι το έτος 1950. Οι τέσσερις πρώτες εκπαιδευμένες στην Ψυχιατρική Νοσηλευτική, απόφοιτες της Σχολής Επισκεπτριών Αδελφών, διορίστηκαν σε οργανικές θέσεις στο Δημόσιο Ψυχιατρείο (Μερκούρη Αικ., Κυρίτση Βικτώρια, Σκουλούδη Ευαγγελία, Λαδά Ρεγγίνα). Οι

νοσηλεύτριες αυτές, μαζί με τη Διευθύνουσα του νοσοκομείου, απετέλεσαν τον πυρήνα της νοσηλευτικής υπηρεσίας. Χαρακτηριστικό γνώρισμα που διακατείχε όλο το προσωπικό ήταν τόσο η συναδελφσύνη όσο και ο ανθρωπισμός, στα πλαίσια μιας κοινής προσπάθειας για συνεργασία, με απώτερο στόχο τη βελτίωση της παρεχόμενης νοσηλευτικής φροντίδας. Λόγω του μεγάλου αριθμού ανειδικευτών εκ του προσωπικού, τέθηκε σε εφαρμογή πρόγραμμα ενδονοσοκομειακής επιμόρφωσης. Σε συνεργασία με τους γιατρούς, μία εκ των διπλωματούχων παρέδιδε μαθήματα Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής στο μόνιμο προσωπικό, όπως και στους σπουδαστές άλλων σχολών που εκπαιδεύονταν κλινικώς στο Ψυχιατρείο.

Από το 1956, αρχίζει και αναπτύσσεται η Ψυχιατρική Νοσηλευτική. Ο αριθμός των νοσηλευτών στα ιδρύματα αυξήθηκε και οι νέοι οργανισμοί των νοσοκομείων με τις ριζικές ανακατατάξεις και καινοτομίες τους θεμελίωσαν την ανάπτυξη πάνω σε σύγχρονες βάσεις. Και σε αυτά βέβαια συνέβαλε η επανάσταση που συντελέσθηκε με την εισαγωγή των φαρμάκων στην Ψυχιατρική Θεραπευτική το 1954.

Σταθμό στην Ψυχιατρική Νοσηλευτική απετέλεσε επίσης η πρόσληψη της Όλγας Ανδρουλάκη, το 1955, στο Δρομοκαΐτειο. Η Όλγα Ανδρουλάκη ασχολήθηκε τόσο με την ενδονοσοκομειακή επιμόρφωση του προσωπικού όσο και μετέπειτα, με την υλοποίηση του προγράμματος ειδίκευσης νοσηλευτών στη Νοσηλευτική Ψυχικής Υγείας, που εξεπόνησε η Α. Ραγιά, καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Αθηνών.⁷

Η Ψυχιατρική Νοσηλευτική στις ΗΠΑ μεταξύ 1960 και 1980

Κατά την περίοδο 1960–1980, οι νοσηλευτές των ΗΠΑ στρέφονται πλέον προς την εκπαίδευση και μετεκπαίδευση, μετά την ίδρυση των πανεπιστημιακών σχολών.¹¹ Ο ρόλος τους επεκτείνεται και στην κοινότητα. Ο ασθενής δεν αντιμετωπίζεται μόνο μέσα στο νοσοκομείο, αλλά και στην κοινότητα, προάγοντας ένα σύστημα υγείας που με τη σειρά του προ-

άγει την ψυχική υγεία. Ο νέος ρόλος των νοσηλευτών ψυχικής υγείας είναι του θεραπευτή, με ενεργό συμμετοχή στην ομαδική, οικογενειακή και ατομική θεραπεία, του συμβούλου, του διασυνδετή - νοσηλεύτη, αλλά και του ιδιώτη επαγγελματία.

Το 1961, η Ina Jean Orlando δημοσιεύει το βιβλίο της «The Dynamic Nurse-Patient Relationship», δίνοντας έμφαση στη σημαντικότητα της διαπροσωπικής σχέσης σε όλους τους τομείς της Νοσηλευτικής, κυρίως της Ψυχιατρικής.

Το 1962, η Perlau, με το σύγγραμμά της «Διαπροσωπικές τεχνικές», καθόρισε τους ρόλους του νοσηλευτή ψυχικής υγείας: θεραπευτικό, οργανωτικό-διοικητικό, εκπαιδευτικό, συμβουλευτικό και ερευνητικό.¹²

Το 1963 εμφανίζεται στη νοσηλευτική βιβλιογραφία ο όρος «διάγνωση». Καταγράφηκε δηλαδή η ιδέα της κατηγοριοποίησης κλινικών προβλημάτων στη Νοσηλευτική από την Abdellah και τους συνεργάτες της. Το 1969 ιδρύθηκε το κέντρο έρευνας στο Wayne State College of Nursing. Τον Οκτώβριο του 1973, στο πρώτο διεθνές συνέδριο ταξινόμησης νοσηλευτικών διαγνώσεων κατατίθενται και προβλήματα που αφορούν στην Ψυχιατρική Νοσηλευτική. Τον ίδιο χρόνο, ο Α.Ν.Α. (American Nursing Association) ίδρυσε το συμβούλιο ειδικευμένων νοσηλευτών στην ψυχική υγεία. Μέσω του συμβουλίου καθορίζονται τα κριτήρια εκπόνησης μεταπτυχιακών και διδακτορικών προγραμμάτων στην Ψυχιατρική Νοσηλευτική. Επίσης, θέσπισε τα πρώτα κριτήρια Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής, τα οποία αντανακλούν την πρόσφατη γνώση και αποτελούν οδηγό για μέτρηση της ποιότητας στην παρεχόμενη φροντίδα. Τα κριτήρια αυτά αναθεωρήθηκαν το 1982.

Το 1979 κυκλοφορεί η πρώτη έκδοση του βιβλίου «Psychiatric Nursing» των Helly Skodol Wilson και Carol Ren Kneisl. Τον ίδιο χρόνο εκδίδεται το περιοδικό «Issues in Mental Health Nursing». Εκδίδονται επίσης τα περιοδικά «Journal of Psychiatric Nursing and Mental Health Services» και «Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services».

Την περίοδο αυτή παρατηρείται έντονη συγγραφική δραστηριότητα και αναπτύσσεται με τον τρόπο

αυτόν η επικοινωνία των νοσηλευτών ψυχικής υγείας διαπολιτειακά.

Η Ψυχιατρική Νοσηλευτική στην Ελλάδα μεταξύ 1960 και 1980

Το 1965, επέστρεψε από το εξωτερικό η Αφροδίτη Ραγιά, διδάσκουσα της σχολής του Ευαγγελισμού, η οποία είχε μετεκπαιδευθεί στην Ψυχιατρική Νοσηλευτική. Η Α. Ραγιά οργάνωσε μια σειρά μαθημάτων νοσηλευτικής ψυχικής υγείας για νοσηλευτές, κοινωνικούς λειτουργούς και εργοθεραπευτές. Τα μαθήματα αυτά συνεχίστηκαν επί δύο έτη και για 12–15 ώρες ανά έτος. Το 1978, η Α. Ραγιά εκδίδει το βιβλίο της «Ψυχιατρική Νοσηλευτική», όπου αναπτύσσονται θέματα ψυχικής υγείας, προσεγγίζοντας ολιστικά τον ασθενή σε όλες του τις διαστάσεις. Το βιβλίο αυτό εκδόθηκε αναθεωρημένο το 1993. Έως το 1981 παρατηρείται σημαντική χρονική υστέρηση στην εξέλιξη της Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής στη χώρα μας.^{7,16}

Η Ψυχιατρική Νοσηλευτική στις ΗΠΑ μεταξύ 1980 και 2000

Η περαιτέρω ανάπτυξη των θεωρητικών μοντέλων και η εφαρμογή τους στην Ψυχιατρική Νοσηλευτική σηματοδοτούν την εικοσαετία 1980–2000 (King, Levine, Paterson κ.λπ.). Επιπλέον, η χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών επεκτείνεται και βοηθάει τόσο στις ερευνητικές μελέτες όσο και την προσπάθεια για ανάπτυξη ταξινομικών συστημάτων. Το 1984, ο Α.Ν.Α. (American Nurses Association) στο ετήσιο συνέδριο νοσηλευτικών διαγνώσεων του Ν.Α.Ν.Δ.Α. (North American Nursing Diagnoses Association) ανακοινώνει το πρώτο ταξινομικό σύστημα ψυχιατρικών νοσηλευτικών διαγνώσεων, το οποίο δημοσιεύεται ολοκληρωμένο το 1986. Ακολούθησαν αρκετές αναθεωρήσεις, με τελευταία το 1999–2000.¹³

Εν τούτοις, στον κλινικό τομέα παρατηρείται μεί-

ωση του αριθμού στην επιλογή αυτής της ειδικότητας. Οι έρευνες που γίνονται αποδεικνύουν ότι οι νοσηλευτές που εργάζονται με το αντικείμενο της Ψυχιατρικής εγκαταλείπουν πρόωρα το επάγγελμα, παρότι οι τομείς έχουν διευρυνθεί (κλινικός τομέας, έρευνα, εκπαίδευση). Επίσης, προκύπτει ότι αρκετοί ανειδίκευτοι επιθυμούν να εργάζονται ως ψυχιατρικοί νοσηλευτές, με αποτέλεσμα τη χαμηλή ποιότητα στην παροχή φροντίδας.¹⁴

Ο Αμερικανός ερευνητής Kramer ανακοίνωσε σε έρευνά του ότι μέχρι το 2005 οι ανάγκες σε νοσηλευτές ψυχικής υγείας απαιτούν 20.000 περισσότερους από ό,τι το 1980.

Η Ψυχιατρική Νοσηλευτική στην Ελλάδα μεταξύ 1980 και 2000

Την περίοδο 1980–1990 παρατηρείται έντονη ανάπτυξη των ψυχιατρικών μονάδων στην Ελλάδα. Σε όλη τη χώρα αναπτύσσονται Κέντρα Ψυχικής Υγείας, εντάσσονται ψυχιατρικές κλινικές στα γενικά νοσοκομεία και μειώνονται οι κλίνες στα ψυχιατρεία.

Το 1985, με τον Ν. 1579, θεσπίζεται η ειδικευση στην Ψυχιατρική Νοσηλευτική, αρχής γενομένης από το Δρομοκαίτειο Θεραπευτήριο, με υπεύθυνη την Όλγα Ανδρουλάκη. Στη συνέχεια και άλλα νοσοκομεία, όπως το Δημόσιο Ψυχιατρείο, το Αιγινήτειο, τα Ψυχιατρεία Θεσσαλονίκης, Ιωαννίνων κ.ά., ανέλαβαν την εκπόνηση αντίστοιχων προγραμμάτων.¹⁵ Έτσι, ο ρόλος του νοσηλευτή ψυχικής υγείας διευρύνεται, με ενεργό συμμετοχή στη θεραπευτική ομάδα, ενδονοσοκομειακά, αλλά και στην κοινότητα. Αν και κατά την περίοδο αυτή οι νοσηλευτές των Κέντρων Ψυχικής Υγείας αναλαμβάνουν επιτελικούς ρόλους, παρατηρείται ένδεια συγγραφικής δραστηριότητας και βιβλιογραφικών πηγών. Κατά το ακαδημαϊκό έτος 1980–1981, άρχισε η λειτουργία του Τμήματος Νοσηλευτικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Τον Ιανουάριο του 1986, στον Ευαγγελισμό, θεσμοθετείται ο ρόλος του νοσηλευτή συμβούλου-διασυνδετή. Το 1990, διεξήχθη η πρώτη έρευνα στην Ελλάδα από το Τμήμα Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ό-

που αξιολογήθηκαν οι ψυχοσωματικές ανάγκες των ψυχασθενών και το 1993, το ίδιο Τμήμα, άρχισε να χορηγεί μεταπτυχιακό δίπλωμα στη Νοσηλευτική Ψυχικής Υγείας.¹⁶

Στον κλινικό τομέα, πολλά ψυχιατρικά νοσοκομεία υιοθετούν το νοσηλευτικό ιστορικό και στο Αιγινήτειο από το 1998 εφαρμόζονται οι νοσηλευτικές διαγνώσεις κατά N.A.N.D.A. Το 1999, συστήθηκε ψυχιατρικός τομέας στον Ε.Σ.Ν.Ε. (Εθνικός Σύνδεσμος Νοσηλευτών).

Επίλογος

Στον 21ο αιώνα, η Ψυχιατρική Νοσηλευτική θα χρειασθεί να κάνει τον απολογισμό της στην κλινική

πρακτική, εκπαίδευση και έρευνα, εάν θέλει να προετοιμασθεί επιτυχώς για τις αλλαγές στη φροντίδα των ψυχικά ασθενών. Θα χρειασθεί να ξανασκεφθούμε τα δεδομένα υπό το φως νέων επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων, καθώς και τον ρόλο σε μια συστηματική έρευνα, ως συνήγοροι ενός συστήματος υγείας που παρέχει ποιοτική φροντίδα στους ασθενείς.^{17,18} Στην απαρχή του αιώνα που διανύουμε, θα χρειασθεί να ξανασκεφθούμε τη βάση της νοσηλευτικής φροντίδας και τους ρόλους των νοσηλευτών στα νοσοκομεία. Οι νοσηλευτές ψυχικής υγείας θα χρειασθεί να συμβάλουν αποφασιστικά στη διαμόρφωση ενός συστήματος υγείας που να απευθύνεται σε ασθενείς και οικογένειες, δίνοντας ανθρωπιστικό τόνο στην οδυνηρή εμπειρία της νόσου.